Peters keizerin

Kristina Sabaliauskaitė

Peters keizerin

Vertaald door Anita van der Molen

2021 Prometheus Amsterdam

De vertaling van dit boek werd mogelijk gemaakt door Lietuvos kultūros institutas, het Litouwse culturele instituut, en is mede tot stand gekomen met een subsidie van het Nederlands Letterenfonds.

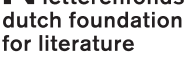

Oorspronkelijke titel *Petro imperatorė*
© 2019 Kristina Sabaliauskaitė
© 2021 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en Anita van der Molen
Omslagontwerp Tessa van der Waals
Omslagbeelden Heritage Image Partnership Ltd/Alamy Stock Photo
Foto auteur Paulius Gasiūnas
Lithografie omslag BFC, Bert van der Horst, Amersfoort
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4711 2

STAMBOOM VAN HET

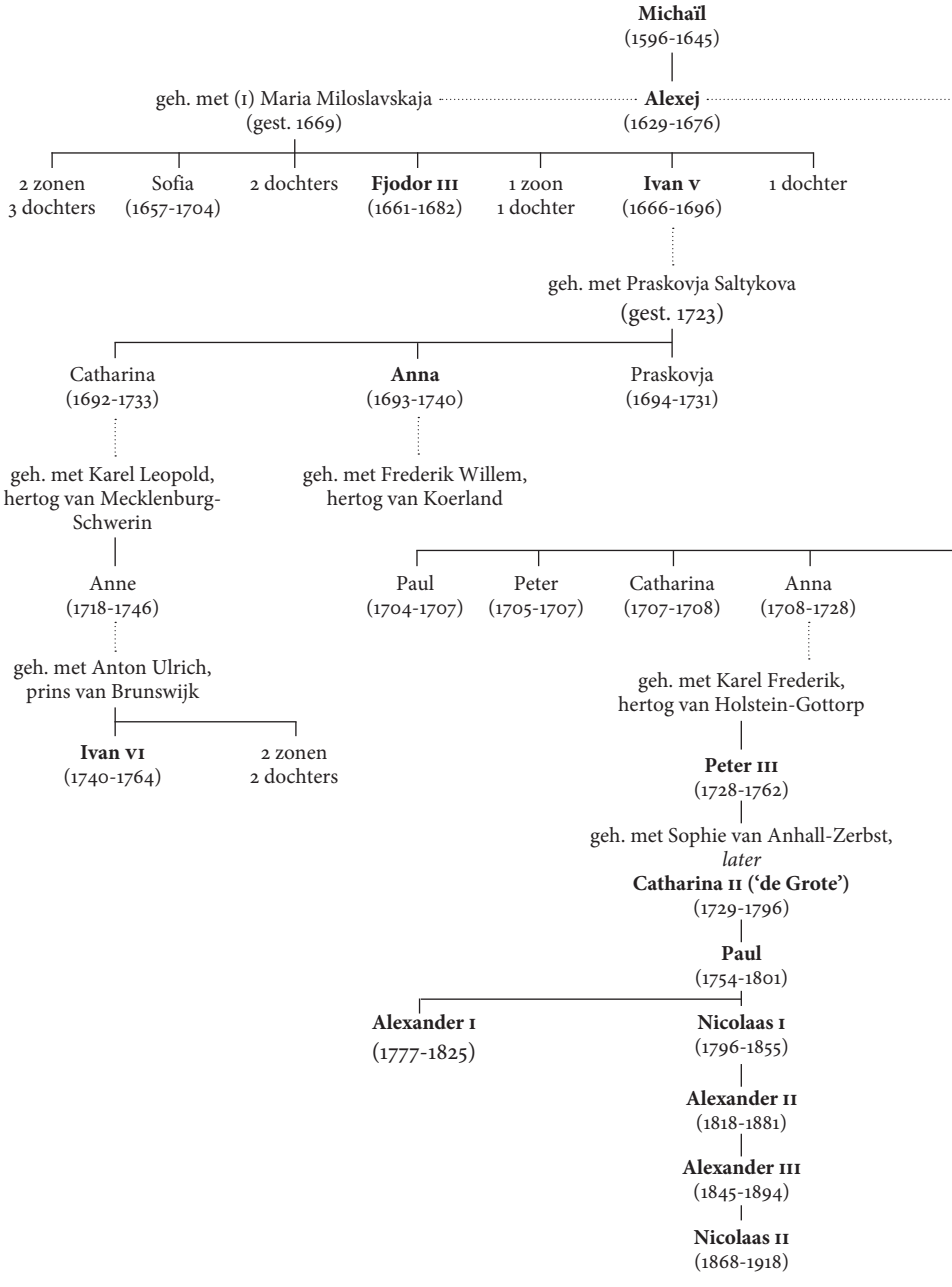

HUIS ROMANOV 1613-1917

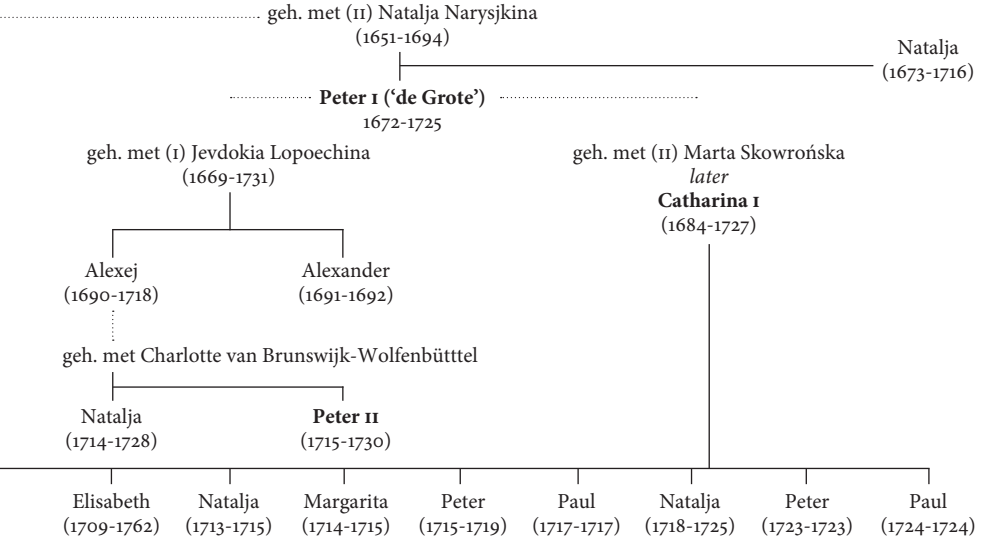

vetgedrukt = tsaren, keizers en keizerinnen

5 (16) mei 1727,

Catharinapaleis, Tsarskoje Selo

9

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti… Vo imja Otsa, i Syna, i Svjatogo Doecha… In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest…

De laatste slag. Negen uur. Het wordt donker. Misschien is het al begin mei. Maar nog geen witte nachten. Wacht ik daarop…? Ik zou moeten bidden. Maar hoe? Ik weet niet meer hoe… Zoals ik ben gedoopt – katholiek, zoals ik ben herdoopt – Russisch-orthodox, of zoals ik ben opgevoed…? Maar de pastoor sloeg nooit een kruis, hij bad uit een boek… Hoe moet ik nu dan bidden? Wie ben ik? Ik ben drie keer van geloof veranderd, vijf keer van naam en ik ben vier keer getrouwd waarvan drie keer met dezelfde man. Ik was onderdaan van drie vorsten en van één de gemalin. Mijn haren zijn maar één keer van kleur veranderd. Ooit waren ze zomerblond en golvend, net goud, nu zijn ze zwart en kleven aan mijn wangen als stinkend, door zweet en haring vettig geworden scheepstouw…

Adem in, adem uit.

De lucht snijdt als een scheermes door mijn neusgaten. Ik proef de smaak van bloed in mijn mond. Maar ik kan niet stoppen met ademhalen want dan ga ik dood. Blijf ademen…

Adem in, adem uit.

Mijn mond is bijna volgelopen met bloed. Ik moet mijn lippen een beetje openen om het eruit te laten. Anders loopt het over en begint er bloed door mijn neus te stromen. Dan ga ik hoesten, heb ik het benauwd. En voel ik een helse pijn in mijn borst, niet alleen in mijn neusgaten. Overal pijn. Ik stik. Ik heb het al zo vaak meegemaakt. Waar is Tanka? Als je haar niet kunt gebruiken, loopt ze je voor de

voeten en als je haar nodig hebt, is ze er niet. De nietsnut… Het allerliefst had ik Johanna hier. Maar die is ergens anders, in een van de overige vertrekken. Een trouwe vriendin… Ze is waarschijnlijk al aan het stelen. Ze weet wat ze uit het juwelenkistje moet pakken, iets wat nog niet is geregistreerd. Laat maar… Ze mag het hebben. Ze kan voor mijn part barsten… Wat maakt het uit?

Mijn wang, achter mijn oor, mijn haar – ik voel dat alles onder het bloed zit. Het geronnen bloed trekt aan mijn vel, irriteert, laat de huid openbarsten. Ik haat mijn lijf. Een karkas. Een enorme uitgewoonde, uitgeputte, uitgedijde, lillende, pijnlijke homp vlees. Een verrotte, door de wijn verzuurde hoop spek. Het lijkt wel of mijn opgezwollen benen zo dadelijk zullen ontploffen. Iedere ader doet zeer. Iedere vezel van het laken veroorzaakt pijn bij aanraking. Ik krijg het weer gloeiend heet. Mijn gewicht drukt me tegen de stof en het is alsof ik op een met spijkers beslagen rooster lig. Nu weet ik wat veroordeelden voelden. God weet dat ik ze dit nooit heb toegewenst, ik heb alles voor ze gedaan wat in mijn vermogen lag… Mijn borsten hangen zo zwaar aan beide zijden van mijn romp dat het lijkt of ze mijn borstkas zullen splijten. Mijn God, wat onrechtvaardig! Waarom kon ik er niet blij mee zijn toen ik jong was? En moest ik ze steeds beschermen als een schaap tegen de wolven? Pas nu begrijp ik hoe mooi ze waren… je kon wel een kan bier in mijn decolleté zetten. Ik was sterk maar slank, met rondingen op de juiste plekken; geen spoortje van spataderen te bekennen, geen hangend vet, geen bloed of pus… ik was als gebeeldhouwd, als zijn dierbare, armloze standbeeld van Venus in het Zomerpaleis. Hij zei ook vaak dat die Venus hem aan mij deed denken… Alleen had ik beide armen nog. Ooit verslond iedereen mijn schoonheid met de ogen… Maar de laatste tijd kon ik niet eens meer in de spiegel naar mezelf kijken. Niets helpt meer. Niets. Hoe je je ook uitdost. En dan die jonge grietjes die in de hoeken staan te ginnegappen – om mijn inspanningen, pommades en poedertjes, mijn tonnetjeronde figuur… hoewel ik er alles aan heb gedaan om mijn schoonheid te bewaren – ik heb zelfs azijn en was geslikt… *Tsar'-Botsjka*, Tsaar Tonnetje – zo noemden ze me fluisterend, ik heb het wel gehoord… Nu is zelfs dat niet meer belangrijk.

Laat ze maar spotten. Waar zijn ze? Wat gaan ze doen als ik er niet meer ben? Ze kunnen buiten mensen gaan bespotten, op de hoek van de straat waar ze thuishoren… Ik zou er alles voor geven om geen pijn meer te hebben. Zelfs een dutje doen lukt me niet, zo fel snijdt de pijn bij iedere ademteug.

Adem in, adem uit.

Weer dat mes. Weer dat bloed achter in mijn keel. Waar is Tanka met het koude, natte doekje?

Misschien moet ik inderdaad maar bidden. *In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest*… Zo heb ik vast gebeden met mijn arme moeder… Moeder, ik herinner me je nog, alleen je gezicht ben ik vergeten… Ik herinner me je bruine kleren en verwassen, grauw geworden hemden, je ingevallen wangen. Moeder, kon jij nu maar naast mij zitten, omstuwd door fluwelen kussens, gehuld in zijde. We zouden zwarte kaviaar, oesters, citroenen en perziken eten en wegspoelen met tokayerwijn. Ik heb het zo gemist dat ik je nooit heb kunnen vertroetelen… Je stem klinkt nu als geluid onder water. Ik herinner me ook de zon, die door het glas-in-loodraam op de drempel scheen. Het aanhoudende gehuil van baby's. Broertjes en zusjes – teer en zacht. Eén van lichaam en bloed. Later zei de pastoor dat hij niet wist waar ik geboren was. Misschien niet eens in Jakobstadt, in Semgallen, in het Pools-Litouwse Gemenebest waar mijn familie een tijdje had gewoond. Misschien in Ringen? Wij, Litouwers, waren in groten getale aanwezig in Lijfland onder de heerschappij van Kettler. Litouwers, Polen, Lijflanders en zelfs Russische oud-gelovigen die waren gevlucht voor hun tsaar, de antichrist, bevolkten Jakobstadt, de stad waar ik me nu niets meer van herinner. Ik weet niet of mijn ouders voor iets waren gevlucht. Het zou kunnen. Misschien vanwege schulden? Hoogstwaarschijnlijk voor de armoede toen ze in de stad verbleven. Van mijn vader herinner ik me ook wel een paar dingen. Mijn tante zei later dat hij dronk, dat er niets aan hem deugde en haar bruidsschatloze zuster met die armoedzaaier was getrouwd omdat ze niets beters had kunnen vinden. Maar zoiets herinner ik me niet. Ik herinner me dat vader aan Samuel en Karol liet zien hoe je met een zwaard moet houwen. Dat weet ik nog. Daarom ge-

loofde ik het naderhand nooit wanneer ze ons wilden wijsmaken dat we lijfeigenen waren. Lijfeigenen hebben immers geen zwaarden en dat zwaard heb ik met eigen ogen gezien. Bovendien bezitten lijfeigenen geen rode *zjoepan*. Ik herinner me goed dat vader er een droeg. Ik zie hem nog, vaag als door een waas, maar daar staat hij: groot, met een snor, in een donkerrode zjoepan, zwaaiend met een zwaard. En Samuel en Karol zitten op een plankenvloer en kijken naar hem. Wanneer ze later tegen me zeiden dat heel Rusland liever wilde denken dat mijn ouders onaanzienlijke lijfeigenen waren in plaats van Litouwse edelen, bleef er een brok van ergernis in mijn keel steken. Iedere keer weer. Net als nu. Alleen is het nu bloed. Hetzelfde bloed als van mijn vader en moeder. Voornaam bloed, bloed van mensen met een zwaard. Dat neemt niemand mij af, wat er ook wordt gezegd. God weet immers dat ik niet lieg. De familiewapens herinner ik me ook, hoewel we niet veel zaken hadden om uit te beelden. Het wapen van mijn vader had aan de bovenkant een klein vogeltje, dat een kruis en een hoefijzer vasthield; dat van mijn moeder een haan. Later vertelde tante dat dat de havik van de Skowroński's en de haan van de Hahns waren. Grappig, ik herinner me die wapens alleen omdat ik vrijwel mijn hele jeugd heb gedacht dat alle mensen vogels op hun wapenschilden hadden. Op een keer, waarschijnlijk in Jakobstadt, zag ik een goudglanzend rijtuig met erbovenop een zwarte adelaar. De mensen zeiden dat er een of andere vorst in reisde. In mijn wapen zit ook een adelaar, met twee koppen. Het is wel lachwekkend: van een haantje en een havik naar een tweekoppige adelaar. Ik kan niet lachen, anders verslik ik me in het bloed…

Tanka, Tanka! Waar ben je? Zelfs luid om haar roepen kan ik niet…

Ze had er echt al moeten zijn met een vochtige doek om mijn gezicht af te vegen. Maar ze voelen allemaal waarschijnlijk aan dat ik doodga, en daarom doen ze geen moeite meer. Alweer een straaltje bloed. Ik kan niet alles via mijn mondhoek lozen want dan ga ik hoesten. Ik heb de hulp van Tanka of een van de andere meisjes nodig om me samen met het kussen overeind te helpen en mijn schouders vast te houden totdat ik alles heb uitgespuugd. Anders stik ik.

Het wordt nu nog donkerder. Er zit bloed op mijn lippen… Die keer schemerde het ook. Ik herinner me die avond en nacht. De kerkklokken luidden bijna continu. Ook vader en moeder moesten hoesten en ook bij hen liep er bloed uit de mond. Daarna vielen ze in slaap en werden niet meer wakker, want ze bewogen niet meer en werden stijf. We wisten niet wat we moesten doen – we huilden de hele nacht met onze armen om elkaar heen, naast de lijken van onze ouders. Overdag ging Samuel, onze oudste, naar buiten om het de buren te vertellen. Maar ze joegen hem terug en sloten ons allemaal binnen op. Anna was de kleinste, ze moest eten hebben want ze schreeuwde de hele tijd… maar we hadden niets. De klokken bleven aan één stuk door angstaanjagend luiden… Ik was – dat vertelde mijn tante tenminste – vijf jaar oud, Krystyna vier. Karol was twee jaar ouder dan ik en Samuel de oudste, maar we wisten niet in welk jaar hij was geboren. Mijn tante zei later dat wijlen mijn vader Samuel Skowroński zo geil als een konijn was. Hij had beter kunnen leren om net zoveel geld te produceren als hij kinderen bij Dorothea maakte, zelfs tijdens de advent! Toen kwamen er mensen met omslagdoeken voor hun gezicht en brachten ons een beetje water en brood. Ze sloegen een kruis en herhaalden fluisterend: de pest. Dat is wat ik me herinner. Ze droegen onze ouders naar buiten maar lieten ons opgesloten achter. We huilden met onze armen om elkaar heen en beloofden dat we altijd bij elkaar zouden blijven. Krystyna was zo klein en Anna helemaal nog een baby… Maar zolang we samen waren was het minder erg. Met z'n vijven, tien kleine handjes, omhelsden we elkaar. Naderhand, in heel moeilijke tijden, herinnerde ik me altijd dat gevoel van die kinderlijke omarming. We waren zulke kleine, onschuldige engeltjes… Maar toen kwam mama's zus, tante Anna Maria, ook gewikkeld in een omslagdoek. Ze nam ons allemaal mee: naar een kar en daarna naar haar thuis. Naar een landhuis dat zich in niets onderscheidde van het meest eenvoudige, houten boerenhuisje. Toen werden we allemaal Wiesiołowski's. Hoewel we alle vijf wisten: wij zijn Skowroński's. Maar ze beval ons om tegen iedereen te zeggen dat ze ons in huis nam en we door haar waren geadopteerd: Wiesiołowski's. Natuurlijk had ze ons helemaal niet geadopteerd. Ze had ons in huis

genomen omdat ze aasde op het kleine lapje grond ergens in Litouwen, dat aan onze overleden ouders toebehoorde. Dat herinner ik me omdat ze daarover, over die grond, aan één stuk door met mijn oom sprak. Samuel, de oudste, irriteerde hen door te zeggen: 'Nu we toch bij de familie Wiesiołowski horen, kan oom misschien zijn vermogen ook aan ons nalaten.' Oom had hem een klap tegen zijn hoofd verkocht. Ik herinner me dat hij een trouwe onderdaan van Koning Alcohol was… Dan kreeg tante Anna Maria ervanlangs. Maar zolang we samen waren viel het nog mee. Elke avond werden we te slapen gelegd op de vliering waar het 's zomers net een oven was en 's winters de wind dwars doorheen blies. Een opgehangen paardendeken scheidde ons van de bedienden. Als het spinthout was uitgeblazen, vertelden we elkaar verhalen: wat we ons maar herinnerden over onze ouders. Anna was de jongste, aan haar vertelden we alles. Het belangrijkste was dat we niet zouden vergeten wie we waren. Geen Wiesiołowski's. We hadden niets gemeenschappelijks met Anna Maria Hahn Wiesiołowska en haar dronkenlap van een echtgenoot of hun eigen roodwangige kinderen. We waren Skowroński's, kinderen van Dorothea Hahn en Samuel Skowroński, van het wapen met de haan en de havik. Overdag waren we Wiesiołowski's, of beter gezegd – pionnen van de Wiesiołowski's, onbetaalde krachten die werden gevoed met kliekjes. Ik heb al vroeg geleerd om mensen ter wille te zijn; honger is een goede leermeester. In de muffe dorpskerk met haar talgkaarsen en verlepte bloemen zaten we met hen en hun kinderen in dezelfde bank. Samen zeiden we 'in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti', als één gezin. Maar de hele parochie wist dat we weeskinderen waren. Uit christelijk mededogen opgevangen restanten van andermans leven, nakomelingen van verwanten van de mislukte, tot de lage adel behorende tak van de Skowroński's. Menselijk overschot.

Maar elke avond voor het slapengaan sloeg ik een kruis en bad ik: in de naam van de Vader – zoals moeder het mij had geleerd, zodat ik haar niet zou vergeten.

Elke avond in bed zei ik tegen mezelf: 'Here God die in de hemelen zijt, bescherm mij, Marta Helena Skowrońska.' Ik zei: 'U, God de

Vader, kijkt vanuit de hoogte neer en ziet dat ik hier ben, op deze vliering. U weet immers alles, dus u weet ook wie ik ben. Ik ben Marta Helena Skowrońska, een weeskind, en nu alleen nog Uw kind, want de priester in de kerk zegt dat wij allemaal Gods kinderen zijn. Ik ben Uw kleine Marta Helena Skowrońska en ik hou heel veel van U. Want behalve broertjes en zusjes heb ik niemand en zij zijn ook nog klein. Zij hebben ook liefde nodig, daarom hou ik van ze zoveel ik kan, want ik ben het oudste zusje. Ik hou van ze, voor mezelf en voor mijn overleden ouders. Houd U alstublieft ook van hen! Wees genadig, Here God, en bescherm me.'

Ben ik nog steeds Marta Helena Skowrońska?

Nee.

Ik ben een ander mens. Niet alleen volgens de papieren en de kerkelijke boeken. Niet alleen omdat ik nu gezalfd ben met Uw olie. Niet alleen een ander lichaam – die zak van pijn, vet en innerlijke wonden –, nee, in niets lijk ik meer op dat eeuwig hongerige, magere, blonde meisje met de vlechtkrans op het hoofd. Zelfs mijn ziel is niet meer dezelfde. Het is een andere ziel en een ander mens. Marta Helena Skowrońska is er allang niet meer. Van haar is gewoon niets meer overgebleven. Ik dacht dat er nog wel iets zou zijn, ik probeerde uit alle macht om dat iets te laten voortbestaan, zodat mijn moeder me tijdens het laatste oordeel zou herkennen, wanneer we elkaar bij U zouden ontmoeten. Maar er is niets meer. Wat de mensen niet hebben vernietigd, heb ik zelf uitgeroeid. Of misschien heeft U, Heer, dat gedaan, met Uw orde.

Ja, U en Uw orde.

Vader Feofan zei tegen me dat U degene die U het meest liefheeft ondraaglijke beproevingen stuurt. Dat geloof ik niet, of het is niet waar. Vader Feofan zegt maar wat, en als het nodig is dan liegt hij in Uw naam. Hij liegt en wordt niet eens rood, dat kletspraatjes verkopende zwijn… Iemand beproevingen sturen is één ding, iets anders is iemand voortdurend kapot willen maken. Van begin af aan wilde iedereen mij kapotmaken. Mijn broers kregen misschien de beproevingen. De jongens. Hen deed Anna Maria als eersten weg, omdat ze ouder waren. Maar ons, de meisjes, vertelden ze niet aan wie. Mis-

schien als leerjongens, misschien als bedienden, misschien om ze bijtijds tot soldaten te drillen. Op een dag werden ze ergens mee naartoe genomen en dat was het. En omdat wij, de meisjes, huilden kregen we slaag. Toen begreep ik dat ik ook aan de beurt zou komen; ik was immers de oudste van de meisjes. Bovendien klaagde Anna Maria al een poosje dat ik te snel groeide en te veel at, terwijl ze niets aan me had. Daarna zei ze dat we naar de stad zouden gaan om voor mij een nieuwe jurk te kopen. Ik was toen twaalf zomers oud – klein, onnozel… Maar niet zo onnozel dat ik dat geloofde. Ik begreep dat als ik weer zou tegenspartelen, ze me zo hard zou slaan dat ik niet meer zou kunnen lopen. Ik wist dat we echt niet weggingen vanwege een jurk, maar vanwege iets anders, iets veel ergers, en daarom moest ze liegen over die ellendige jurk, die ik nooit ofte nimmer te zien zou krijgen. Ook begreep ik dat ik al mijn kracht zou nodig hebben om het vol te kunnen houden wanneer er iets naars op me wachtte. En als ik zou tegenstribbelen en daarvoor zou worden geslagen, zou ik die kracht niet hebben. Daarom besloot ik om mee te werken. Ik zei voor de nacht mijn gebeden op en vertelde mijn zusjes alleen: 'Ik, Marta Helena Skowrońska, zal jullie hoe dan ook vinden zodra ik het kan, dat zweer ik.' Ik hield vooral veel van Krystyna, die een jaar jonger was. Van ons vijven waren alleen wij drieën er nog en de volgende dag moesten zij tweeën achterblijven. Ik bad dat God zowel hen als mij zou helpen… We spraken af dat wat er ook gebeurde, we een geheim teken hadden. Als we contact met elkaar moesten opnemen, zouden we via een gezant of op een andere manier zeggen dat we kinderen waren van de havik en de haan.

En voor mij eindigde alles met een adelaar, met twee roofzuchtige koppen. Een vogel die zo uit de Kunstkamera kon komen…

Ik heb nooit van andermans hulpeloosheid of kwellingen genoten, hoewel dit in Rusland het favoriete tijdverdrijf is in het leven van hoogwaardigheidsbekleders – zonder dat vermaak kunnen ze hun macht niet voelen. Of eigenlijk: ik heb er bijna nooit van genoten, op een aantal keren na misschien, wanneer het echt ergens om ging. Misschien is dit Uw vergelding daarvoor? Maar als ik zou kunnen, zou ik het bevel geven om tante Anna Maria met de knoet te geselen

tot de lappen vel erbij hangen. Eén slag met de knoet voor elke klap die ze aan ons, hulpeloze kleintjes, had uitgedeeld, zodat ze het zou beseffen. Gelukkig voor haar was ze erin geslaagd om dood te gaan. Want ze had me verkocht. Ik haatte de stad, was er bang voor. Ze lag ver weg, op een paar dagen reizen afstand, hoog tegen een heuvel, niet meer in het Hertogdom Lijfland, niet in Semgallen, maar in Zweeds Lijfland. De eerste keer leek Marienburg groot, smerig en stinkend – het krioelde er van de ratten, duiven en kraaien – want toen al, na tantes dorp, herinnerde ik me Jakobstadt niet meer. Later, vele jaren later, na Moskou, Vilnius, Warschau, Toruń, Kopenhagen, Amsterdam en Sint-Petersburg, was Marienburg voor mij niet meer dan een piepklein stadje met de ruïnes van een bolwerk. Maar in die tijd oogde de stad angstaanjagend – alleen maar armoedzaaiers op straat, dat wil zeggen: brutaal, schreeuwerig, boosaardig volk. En dan nog dat Zweeds… waarvan ik toen geen woord begreep. En voor alle gezagsdragers en de helft van de stedelingen was het de voertaal, want het gebied stond onder Zweedse heerschappij. In het huis waar ik naartoe werd gebracht spraken ze Duits. Van die taal kende ik een paar woorden. Pastoor Johann Ernst Glück, zijn vrouw Christina Emerentia, hun zoon Christian, die iets ouder was dan ik, vier meisjes die ieder een jaar scheelden, twee bedienden – iedereen sprak Duits. In het huis was niet één Litouwer of Pool. Ik begreep een heel klein beetje van wat ze zeiden. Ten minste zoveel dat ik snapte dat Anna Maria me aan hen verkocht. Ze schepte nog over me op: uit een goed geslacht en het belangrijkste – gezond, groot uithoudingsvermogen en sterk, heeft de pest overleefd en is vrijwel nooit ziek, voor alles geschikt. Alsof ze het over een dier had. Ik werd bij hen ingeschreven als 'hulp in de huishouding' Marta Helena Wiesiołowska. In het echt – dienstmeisje, werkezel.

Ha, daar is Tanka Kobyljakova, mijn dienstmeisje.

Bezweet, met verwarde haren en rood aangelopen staart ze met open mond naar de Engelse klok die in de hoek staat te tikken.

'O, Moedertje keizerin, niet boos worden, ik ben maar een kwartiertje weggeweest, ik had het niet eens in de gaten. Want ik moest nodig, zo nodig… vergeef me, voedster van ons…'

Het zou fijn zijn om te weten, Tanka, of je ten minste je handen hebt gewassen of dat je nu met poephanden aan me zit. Maar alleen Tanka kan me zo voorzichtig omhooghijsen en me helpen bij het ophoesten. Kijk zo, onder de schouders. Eindelijk een vochtige doek, en koud water zodat het bloed niet in de stof trekt. Bloedvlekken gaan er alleen met koud water uit, dat herinner ik me nog uit mijn tijd als wasvrouw. Zwachtels, soldatenhemden en maandelijkse windsels nooit wassen met warm water, omdat het bloed tot bruine vlekken stolt, voor altijd, je krijgt het er later nooit meer uit. Niemand weet waarom, maar zo is de wetenschappelijke wet van bloed, water en weefsels nu eenmaal. Nu kan ik mijn mond weer een beetje opendoen. Ik wist niet dat er zo veel bloed in je mond past en er komt steeds meer bij. Stolsels, speeksel. Ik hoest. Zout. Het hoesten gaat vast snel over. Fijn dat Tanka met natte doeken dept. Dat geeft verkoeling, want de pijn is vreselijk. Elke kuch rijt me vanbinnen open als scheurende stof. Het is of mijn longen zo dadelijk in stukjes naar buiten vliegen. O Tanka, Tanka, ik zie dat er poep onder je nagels zit en je raakt nog wel een zieke aan… en niet zomaar een… zo heb ik het je niet geleerd, dat hebben we niet afgesproken. Ik heb geen idee hoe vaak er nog iemand moet sterven voordat je nakomelingen hebben geleerd wat overal elders zo simpel is als twee keer twee… Christina Emerentia zou je heel snel op je nummer hebben gezet – net zoals ze mij heeft gevormd. Maar weet, Tanka, dat ik niet boos op je kan zijn – ik was zelf ooit net als jij. Maar ik werd niet zo verwend, niemand spaarde mij zoals jij nu wordt ontzien. En hoe bedank je me? Je doet je voor als een openhartige simpele ziel. Je bent wel simpel, zie ik, maar eigenlijk ook gewiekst en lui… Het is zelfs beneden je stand om de planken te soppen… Christina Emerentia von Reutern Glück zou je voor zulke poepnagels een pak slaag hebben verkocht, met werk hebben overladen en je bovendien aan het einde van de dag een paar uur op je knieën op de erwten hebben laten bidden… Het was een vreselijke vrouw, een echte Lijflandse Duitse, die zeker het grootste respect verdiende. In al die jaren heb ik veel van haar geleerd, vanaf de eerste kennismaking toen ze me een draai om de oren gaf – de eerste en de laatste – omdat ik in haar huis probeerde een kruis te slaan en te bidden zoals mijn moeder het me

had geleerd. Ze schonk geen enkele aandacht aan mijn gebrabbel wie ik was. Ze kreeg me als een Wiesiołowska, schreef me in onder die naam in het huishoudboek en daarbij bleef het. Verder hield ze zich niet bezig met mijn verhalen, alleen maar met mijn plichten en mijn nut voor het werk. Maar op katholieke wijze bidden was in haar, dat wil zeggen pastoor Glücks, eerbiedwaardige huis niet toegestaan. Pastoor Glück was een sneue figuur, hoewel hij een gerespecteerde superintendent in Marienburg was. Als je hem zag wanneer hij uit de kerkdienst kwam, helemaal in het zwart gekleed, met de door mij gewassen en gesteven witte boord van Hollands linnen, een middenscheiding op zijn al kalende, glimmende kruin, gevolgd door Christina Emerentia en hun vier dochters – Margarita, Agneta, Christina en Elisabeta – wist je meteen: daar loopt de meest gerespecteerde man van de stad. Over zijn zondagse donderpreken werd naderhand nog de hele week gesproken; zowel op de markt als in de rijkste salons. Hij was een kenner van de theologie, filosofie, ethiek, fysica en allerlei andere wetenschappen. In Marienburg had hij zijn eigen school, waar hij doceerde wat hij had geleerd in Wittenberg en aan de universiteit van Jena. En naast zijn werk als hoeder van de zielen van de stedelingen, naast zijn verplichtingen als superintendent van de vesting, hield hij zich bezig, zonder dat daar enige vergoeding tegenover stond, met een volstrekt nutteloze activiteit: hij vertaalde de Bijbel uit het Duits en Latijn in de Lijflandse volkstaal, zodat ook de plattelandsbevolking hem zou kunnen lezen. Alleen de mannen natuurlijk, want de meisjes – zelfs de adellijke, zelfs zijn eigen dochters, zelfs die van Glück – leerden alleen maar naaien, borduren, koken, een beetje rekenen, bidden en hoe je een goede echtgenote moest zijn. Over deze nutteloze bezigheid – het vertalen – kon Christina Emerentia zich vreselijk opwinden. Hoewel ze op straat haar man, de pastoor, respectvol op twee passen afstand volgde was zij in werkelijkheid de echte koningin van het gezin. Zo zag ik haar ook: met een rechte rug, een grote, onder een kap verborgen knot, een wit hemd, aan de hals gerimpeld met een zwart lint, een zwarte jurk, een gouden ketting en de sleutels van het huis aan haar riem. Je zou zeggen geen vrouw des huizes maar een katholieke non. Een non uit de hel, want nauwelijks